

A BIZALOM SZEREPE A BEVÁNDORLÓK SIKERES TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJÁBAN

ÖRKÉNY ANTAL – SZÉKELYI MÁRIA

Bevezető

A *bizalom* olyan társadalomlélektani mechanizmus, amely a rendszer aktorainak társadalmi viselkedését pozitív módon befolyásolhatja, és kapcsolóként szolgál a személyes motivációk és hitvallások, illetve az elérni kívánt szervezeti, társadalmi célok között. A bizalom ellentéte a *gyanakvás*, mely eltávolítja és megkérdőjelezi az egyén és a társadalom (vagy egyszerűen a „mások”) kölcsönviszonyát, és lélektanilag elbizonytalanítja a szereplőt cselekvésének értelmében és sikerében (Festinger 1957). A bizalom és a gyanakvás az egyénhez kapcsolódó társadalmi jelenségként manifesztálódik. A bizalom olyan társadalmi tőke,¹ amely hozzájárul az egyén társadalmi sikeréhez, a gyanakvás pedig meggátolhatja azt. Másfelől, társadalmi szinten a rendszerbe vetett bizalom a társadalmi integráció egyik legfontosabb alkotóeleme, míg a társadalmi szintű bizalom hiánya társadalmi dezintegrációhoz, a rendszer delegitimációjához vezethet (Misztral 1996).

Az elmúlt évtizedekben a bizalom kérdése különös népszerűsége tett szert társadalomtudományok legkülönbözőbb területein: a társadalmi bizalom elméletének megszületése számos közgazdasági, politológiai, szociológiai és szociálpszichológiai vizsgálatot indított el az a egyének gazdasági viselkedéséről, a fogyasztási szokásokról, a politikai participációról és legitimációról vagy a közösségi kapcsolatok szerveződéséről, és a kutatók külön is vizsgálták a társadalom egésze, illetve az egyes társadalmi csoportok körében megmutatózó bizalmi potenciál erősségét és a bizalom megnyilvánulásának jellegzetességeit.

¹ A gazdasági és társadalmi viszonyok magyarázatában a marxi tőkefogalom mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az olyan erőforrások, mint az egyének kapcsolatrendszerei (társadalmi tőke), a hozott és szerzett tudása (kulturális tőke és habitus) és befolyásolási képessége, valamint hatalmi pozíciója (politikai tőke). Ezen tőkék külön-külön és együtt határozzák meg az egyén társadalmi pozícióját. Ezen tőkék és konverziós mechanizmusaik nagyban meghatározzák az adott társadalomban a státuselérés módjait és korlátait. Az egyén szabadsága és lehetősége viszont abban áll, hogy a rendszer által definiált kereteken belül megválaszthatja a számára legkedvezőbbnek tűnő tőkemegszerzési és konverziós mechanizmusokat (Coleman 1989; Bourdieu 1977).

Meglepő módon azonban kevés érdeklődés mutatkozott a bizalomnak az etnikai-kulturális alapú vonatkozásai és a vallási, etnikai vagy migráns kisebbségi élethelyzetekben betöltött szerepe iránt.² Annak ellenére így van, hogy a bizalomnak megkülönböztetett a jelentősége a bevándorlók társas kapcsolatainak kialakításában, a többséggel való együttélés normáinak és mechanizmusainak a megteremtésében, a társadalmi és kulturális integrációban, a személyes érvényesülésben, és abban is, hogy a többség mennyire lesz képes elfogadni a kisebbséghez tartozó egyént és vele a másságot.³

Elemzésünknek az a célja, hogy az empirikus szociológia eszközeivel rávilágítsunk a bizalomnak egy sajátos élethelyzetben, nevezetesen a bevándorlók megtelepedésének és beilleszkedésének folyamatában betöltött szerepére. A cikk alapjául egy egyedülálló nemzetközi összehasonlító vizsgálat szolgál, amely Európa különböző nagyvárosaiban élő bevándorlók politikai integrációjára irányult.⁴ A vizsgálat kiterjedt a bevándorlók politikai érdeklődésére, ismeretere és participációjuk mértékére, és vizsgálta mind a befogadó, mind a kibocsátó ország intézményei iránt érzett, valamint az emberekbe vetett általános bizalom szerepét.

Elemzésünkben először a bizalomra vonatkozó néhány általános és a migráns helyzetet jellemző speciális elméleti kérdést járunk körül, majd megvizsgáljuk, hogy milyen mértékű bizalmi potenciál jellemzi a különféle migráns csoportokat, a bizalom mértékére milyen hatással van a befogadó ország, a lakóhelyül szolgáló városok mikroklímája, illetve hogy ezt a bizalmat mennyire befolyásolja a migráns csoportok sajátos etnikai háttere. Kísérletet teszünk annak megállapítására is, hogy általában az emberek, továbbá a saját etnikai csoport, valamint az intézmények iránti bizalom milyen típusait lehet elkülöníteni, és végül hogy miként szolgálja a bizalmi tőke a bevándorlás és megtelepedés sikerét.

A bizalomról

A bizalom a szociológiának viszonylag új keletű tárgya. Azzal párhuzamosan, ahogy a szociológia figyelme a nagy társadalmi összefüggésektől, az in-

² Az üdítő kivételek egyike Victor Nee és Jimmy Sanders tanulmánya (Nee 2001).

³ Ha a bizalom fogalmát szélesre tárjuk, természetesen nem feledkezhetünk meg a kisebbség és többség együttélését alakító mechanizmusokra irányuló régi társadalomtudományi érdeklődésről (etnikai-kisebbségi kategorizáció, sztereotípezáció, társadalmi távolság, előítéletek, diszkrimináció, rasszizmus). A szűkebben vett bizalomra vonatkozó elméletek és fogalmi keretek között azonban a szakirodalomban nem igen található kapcsolódás a bizalom és ezen jelenségek között.

⁴ A nemzetközi kutatásban részt vevő nagyvárosok: Madrid, Barcelona, London, Lyon, Milánó, Zürich, Genf és Budapest. Lásd erről bővebben a kutatás website-ját: <http://www.um.es/localmultidem/>

tézmények és a társadalmi csoportok viselkedésének kutatásától a rejtettebb emberi kapcsolatok felé fordult, a bizalom kérdése különös fontosságot kapott. Bár a kutatók között máig sincs közmegegyezés a fogalom pontos meghatározását illetően, abban széles körű a konszenzus, hogy a társadalom és a kisebb csoportok működésében a bizalmi tőke szerepe igen jelentős. Vannak, akik a bizalmat személyes jellemvonásként kezelve pszichológiai jelenségként értelmezik. Mások a bizalomban megnyilvánuló értékkomponenst hangsúlyozzák és a morális aspektust tartják fontosnak (Uslaner 2002). A legelterjedtebb felfogás szerint a bizalom olyan társadalmi „jószág”, amely az egyén számára mobilizálható tőkeként funkcionál, és amely fontos előfeltétele, illetve eszköze a hatékony társadalmi együttműködésnek (Gambetta 1989). Makroszintű megközelítésben a bizalmat a társadalom morális integrációjának kötőanyagaként is felfoghatjuk (Elster 1989).

A különböző definíciók mögött három markánsan elkülönülő interpretációs lehetőség húzódik meg. Az elsőhöz azok az elméletek adják a muníciót, amelyek az emberek közötti kapcsolatokra fókuszálnak, azokkal a gazdasági, társadalmi, kulturális cserefolyamatokkal foglalkoznak, amelyeket a hatékony érdekérvényesítő mechanizmusok mozgatnak. Ebben a megközelítésben a bizalom érvényesülésében központi helye van a racionális viselkedésnek és döntéseknek, a felek vagy csoportok közötti kölcsönösségnek és az együttműködésnek, a közös szabályok felállításának, elfogadásának, valamint annak a hitnek, hogy az elfogadott szabályokat a másik fél is betartja majd. A személyek és az interperszonális kapcsolatok szintjén a bizalom növeli a cselekedetek kiszámíthatóságát és minimalizálja a kockázatot, erősíti a mások iránti szolidaritást, a résztvevők számára pedig biztonságot, megelégedettséget, barátságos emberi miliőt teremt (Hardin 2002). A bizalomnak ez a fajtája (vagy az ebben az értelemben felfogott bizalom) makroszinten kiszámíthatóvá teszi a rendszer működését, az emberek számára a kölcsönösség elve alapján megteremti a részvétel és döntés lehetőségét a közügyekben, elmélyítheti a rendszer legitimitását, és az élet minden területén általános jóhiszeműséget szül. Makroszinten a bizalom egyfajta áru, az egyén számára megszerzhető és megszerzendő egyéni vagy közjó, illetve olyan társadalmi tőke, amely jelentős mértékben segítheti az egyén érvényesülését.

Egy másik értelmezés a bizalom kognitív mozzanatait emeli ki. E szerint a bizalom megjelenésében (vagy éppen hiányában) a társadalmi viselkedésnek a szocializáció során megtanult elemei kapnak hangsúlyt. A mások iránti bizalomnak nincs feltétlenül konkrét célja, és nem feltétlenül függ külső feltételektől. Ez a fajta bizalom egyfajta hit a többi emberben, amely egyrészt lehet a személyiség jellemző vonása, része az emberek habitusának, megmutatkozhat a mások iránti egyfajta általános pozitív, optimista hozzáállásban, vagy lehet egy mindennapi viselkedési minta. Egy másik, de idetartozó elmélet szerint a saját csoporthoz tartozás tudata és a más csoportoktól való megkülönböztetés vezet

el ahhoz a bizalomhoz, amely a személyes identitás felépítésnek alapköve. Ebben az értelemben a bizalom fontos része társadalmi identitásunknak, amely a csoporthoz való tartozás harmóniáját segíti megteremteni.

A bizalom harmadik lehetséges értelmezésében a morális aspektust emelik ki a szerzők. Ennek alapja az általános bizalom fogalma,⁵ amely nem konkrét személyek, hanem közösségek egésze (és minden tagja), illetve intézmények iránt mutatkozik meg, és tőlük vár el kiszámítható és társadalmilag elfogadott viselkedést. Ha ezek a várakozások normatív tartalmat vesznek fel, az általánosított bizalom morális bizalom alakját ölti. A normatív felfogás szerint a bizalom teremti meg az egyén morális kötődését a csoporthoz, biztosítja a társadalmi presztízs akceptálását, és általában olyan közösen elfogadott értékmezőt generál, amely a társadalmi együttélés alapjául szolgál. Erik Uslaner a bizalom két alapvetően különböző fajtáját határozza meg. Az egyiket az általános vagy morális bizalomnak nevezi, szemben a részleges vagy stratégiai bizalommal. „A másokban való bizalom egy alapvető etikai előfeltételen alapszik: nevezetesen, hogy a többiek osztják az egyén által magáénak vallott értékeket” (Uslaner 2004. 2). A morális bizalom felfogása szerint az egyének nem pusztán együttműködnek egymással, de szavahihetőnek tartják egymást, továbbá morális felelősséget éreznek egymás iránt. Uslaner szerint a bizalom kultúrája alapvetően egalitáriánus szemléletet feltételez, és azzal a hittel párosul, hogy nem csupán saját hasznunkra, de mások megsegítésére is kell törekednünk. A morális bizalom jellemzője a megerősítő funkció, amely az egyén morális elkötelezettségéből fakad. A bizalom irányulhat intézmények és személyek, csoportok felé anélkül, hogy kölcsönösséget követelne. A morális bizalom stabil, és egyfajta állandóság jellemzi, szemben a részleges bizalommal.⁶ A morális bizalom biztosítja a társadalmi szabályok és intézmények elfogadottságát, és ennyiben a társadalmi integráció elengedhetetlen feltétele (Uslaner 2004).⁷

Az ismertetett különféle megközelítések bár eltérően látják a bizalom társadalmi szerepét, abban egységesek, hogy mindegyik a társadalmi rendszer egésze szempontjából, az egyén társadalmi beágyazottságának szemszögéből közelíti meg a jelenségét. De mi történik akkor, ha a társadalom peremvidékén ke-

⁵ Az angol nyelvű szakirodalom ezt a fajta bizalmat *generalized trust* (általánosított bizalom) szóhasználattal illeti.

⁶ A társadalmat átható morális bizalom (vagy bizalmatlanság) és általános jóhiszeműség (vagy gyanakvás) a társadalmi integráció meghatározó szervezőelvei, melyeket tartós kulturális és értékválasztásbeli mechanizmusok működtetnek. Éppen ezért a morális bizalom vagy bizalmatlanság csak lassan változik az időben, és drámai eseményeknek kell bekövetkezniük ahhoz, hogy ez a fajta hozzáállás megváltozzon. Ezzel szemben az emberek együttélését és együttműködését segítő bizalmi tőke nagyon is ingatag: ha bármi rossz élmény ér bennünket, a másokba vetett korábbi bizalmunk könnyen semmivé válhat.

⁷ Egészen másképpen működik Uslaner szerint a stratégiai bizalom. A bizalomnak ez a formája mindig két különböző oldalt feltételez, és a két fél hatékony együttműködését segíti elő. A stratégiai bizalom mindig konkrét személyekre irányul és kölcsönösséget feltételez.

ressük a bizalom megjelenését, ha kisebbségi és többségi társadalmak relációjában vizsgáljuk a bizalom megjelenését? Hogyan értelmezhető az a szituáció, mikor az egyén kultúrát vált, hazát cserél? Vajon ebben az esetben is működik a bizalom, és a korábban említett instrumentális, morális és kognitív mozzanatok közül melyik táplálja és melyik apasztja el a bizalom forrásait? A tipikus helyzetben lévő bevándorló oly kevésbé rendelkezik az érvényesüléshez és a személyes biztonság megteremtéséhez szükséges erőforrásokkal, hogy a bizalom válhat az egyetlen „korlátlanul” rendelkezésre álló tőkévé. Ahogy Victor Nee és Jummy Sanders fogalmazott az etnikai kapcsolatokra alapozott bizalom vonatkozásában, ez a fajta társadalmi tőke sokszor sokkal fontosabb a bevándorlók társadalmi adaptációjában, mint más egyéb tőkék, legyen szó akár a kapcsolati hálóról, akár az anyagi erőforrásokról, a nyelvi-kulturális tőkééről vagy éppen politikai-hatalmi beágyazottságról (Nee 2001). Általánosságban is igaz, hogy a bevándorlók esetében a humánerőforrások (nyelv, szaktudás, network, társadalmi normák, emberi kvalitások) szerepe felértékelődik, hiszen a materiális javak mozgathatóságának lehetősége a migráció során nagyon korlátozott. A frissen érkezett bevándorlók esetében pedig számos olyan azonnal megoldandó probléma adódik (a tartózkodás legalizálása, hivatali ügyek, biztosítás, lakóhely- és munkahelyszerzés, gyerekek iskolai elhelyezése stb.), amelyben éppen a bizalmi tőke hidalhatja át a tapasztalatok, az információk és a különböző erőforrások hiányából fakadó nehézségeket.⁸

A bizalmi tőke tehát megkülönböztetett „jósága” lehet a migránsnak. Az is lehetséges azonban, hogy a befogadó ország társadalmának perifériáján elhelyezkedő migráns a kulturális idegenség pozíciójában még a legjobb akarattal sem tud magában bizalmat ébreszteni, illetve képtelen mások bizalmát megszerezni. A mások iránti bizalom a kapcsolatokban többfajta szerepet játszhat. Egyrészt megkötő (*bonding*) kapcsolatokat épít a legkülönbözőbb többé-kevésbé zárt közösségeken belül (ezek a bizalmi hálók tartják össze a családi, vallási, közös etnikai leszármazáson alapuló személyes hálózatokat); másrészt áthidaló (*bridging*) funkciót tölthet be az egymástól eltérő és szegregált személyek, csoportok és kultúrák között; harmadrészt összekötő (*linking*) kapcsolatokat teremthet a társadalmi hierarchiában eltérő pozícióban lévő személyek és csoportok között (Hardin 2002; Tóth 2005).

A bevándorló élethelyzetben különösen a bizalom megkötő és áthidaló szerepe nyer jelentőséget. Az anyaországtól való fizikai eltávolodás gyengíti (vagy akár teljesen felszámolja) a védőernyőként is működő hagyományos társadalmi hálózatokat (család, rokonság, barátok, munkatársak stb.). A frissen érkezett bevándorló szükségszerűen a saját etnikai-nemzeti diaszporájában találja meg azt a közösséget, amelynek tagjaival sorsközösséget érezhet, és akiktől segítsé-

⁸ A később bemutatandó kutatás adatai szerint a friss bevándorlók sokkal nagyobb bizalommal fordulnak a befogadó ország intézményei felé, mint azok, akik már hosszabb ideje élnek ott.

get remélhet.⁹ És nem csupán a migráns lét együttes élménye okán, de a nyelvi, az etnikai identitásbeli, esetleg vallási kapcsolódások és a közös kultúra és múlt miatt is. Az etnikai alapú bizalom a leszármazásra és a közös kultúrára alapozva épít szoros kötődéseket: ez a csoport tagjaitól nagyfokú elkötelezettséget követel meg, míg más etnikai csoportokkal szemben gyanakvást szül. A migráns élethelyzetben viszont az etnikai bizalom kettős természetű. Egyfelől az ennek nyomán szerveződő kapcsolatok segítik megóvni a bevándorló kulturális önképét és identitását egy számára idegen szocio-kulturális környezetben, miközben a migráns közösség számára az etnikai bizalom a kohézió fontos eszköze. Másfelől – ahogy ezt a szakirodalom is említi – ez a fajta bizalom sokszor etnikai elkülönüléshez, szegregációhoz vezet, ami akadályozza a bevándorló sikeres társadalmi integrációját, és felerősítheti a többségnek a kisebbséggel szembeni intoleranciáját és elkülönítő törekvéseit (Uslaner 2004).

A migráns élethelyzetben a megköthető típusú bizalmat az áthidaló típusú bizalomnak kell kísérnie. Ez a feltétele a bevándorló sikeres társadalmi beilleszkedésének, és ettől függ, hogy mennyire képes elfogadtatni magát a többséggel és mennyire tudja megvalósítani a migráció eredeti személyes céljait. Ha az áthidaló bizalom – amely a befogadó és a befogadott közé épít hidat – sérül vagy nem jön létre, a migráns számára a túlélés egyetlen kiútja az etnikai szegregáció és öngettósítás marad.

A migránsok esetében működő bizalmi tőke természetét értelmezhetjük az Uslaner-féle megközelítést alkalmazva. Egyfelől beszélhetünk az általános vagy morális bizalomról, amely a befogadó országgal kapcsolatban nyilvánul meg, és azt fejezi ki, hogy a migráns milyen mértékben bízik a befogadó ország intézményeiben, tisztségviselőiben, polgáraiban. Másfelől – éppen az előbbiekben említett bizalom hiányától hajtva vagy meglététől inspirálva – táplálhat magában részleges vagy stratégiai bizalmat is, elsősorban a bevándorlósorsban osztozó honfitársai, személyes networkjének tagjai és olyan, a migráns lét megkönnyítésére létrehozott civilszervezetek képviselői iránt, akikkel személyes kapcsolatban áll és akiktől segítséget remél.

A bizalom mértéke a bevándorlók körében

Elméleti összefoglalónkat követően egy nemzetközi empirikus kutatás eredményein keresztül próbáljuk bemutatni a bizalom szerepét a bevándorlók integrációjában.

⁹ Az adataink azt mutatják, hogy a friss bevándorlók networkje etnikailag zártabb, és minél hosszabb ideje él egy országban a bevándorló, annál inkább bővül a baráti köre a befogadó népességből.

A vizsgálatban eredetileg 6 ország, 8 város, a migránsok 16 csoportja szerepelt, az egyes részminták elemszáma 300 fő körül mozgott.¹⁰ Tanulmányunkban a könnyebb áttekinthetőség kedvéért nyolc nagy típusba vontuk össze a bevándorlókat (lásd 1. táblázat). Megkülönböztettük az Észak-Afrikából, Európából, Amerikából és Ázsiából érkezetteket. Alanyaink köre rendkívül heterogén volt, hiszen a mintában a migránsok példaszerű csoportjai mellett olyan bevándorlók is szerepeltek (a Svájcban élő olaszok), akiket lényegesen kisebb földrajzi és kulturális távolság választ el a befogadó ország lakosaitól, de még olyanok is (a határon túli magyarok), kiket sem nyelvük, sem identitásuk nem különbözteti meg tőlük.

*1. A vizsgált etnikai csoportok a befogadó nagyvárosok szerint
Studied ethnic groups in their host cities in Europe*

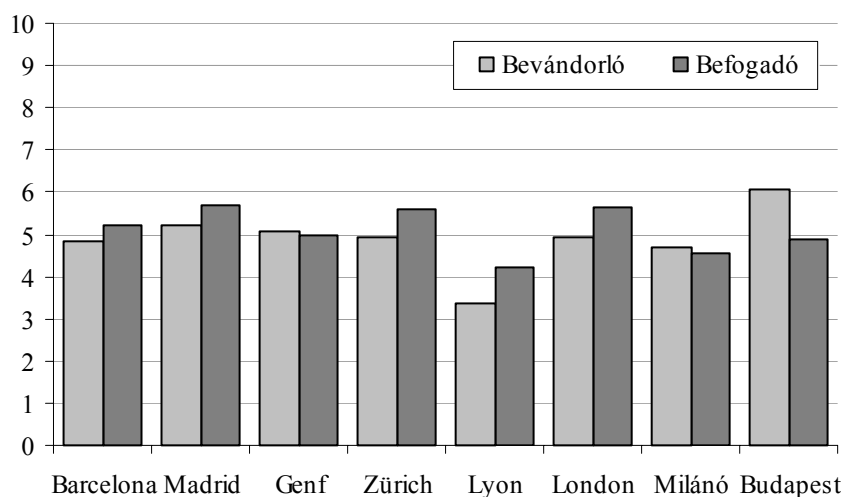
Migránsok	Barcelona	Madrid	Genf	Zürich	Lyon	London	Milánó	Budapest
Észak-afrikaiak	x	x			x		x	
Latin-amerikaiak	x	x				x	x	
Törökök				x				x
Indiaiak és pakisztániak						x		
Kínaiak								x
Koszovóiak			x	x				
Határon túli magyarok								x
Olaszok			x	x				

A mennyiségi vizsgálat során megkülönböztethettük a bizalom két típusát. Az első az emberekbe vetett általános bizalom (*trust*), a második pedig a befogadó ország intézményeibe és közszereplőibe vetett bizalom (*confidence*).¹¹

¹⁰ A különböző városokban élő migráns csoportok természetesen demográfiai paramétereik szerint is különböznek. Általában véve igaz, hogy a migráció a fiatalabb korosztályúak esetében gyakoribb. A migránsok átlagosan 10 évvel fiatalabbak (átlagosan 39 évesek), mint a befogadó ország lakossága. Kivételt a Svájcban élő olaszok képeznek, akiknek közel háromnegyede 45 évesnél idősebb. A másik pólust a Budapesten élő határon túli magyarok jelentik, akiknek viszont háromnegyed része 30 évesnél fiatalabb. A migrációhoz szükséges vállalkozó kedv a férfiakban erősebb, ennek köszönhetően a bevándorlók 56 százaléka férfi. Mintánkban különösen nagy a férfitöbbség az észak-afrikaiak és a törökök esetében. Kivételt a Lyonban élő arab csoport képez, ahol a másodgenerációs bevándorlók magas aránya folytán kiegyenlített a nemek aránya. A nők hányada csak a dél-amerikai bevándorlók esetében múlja felül az átlagot. A bevándorlók körében érvényesülő férfitöbbség és a fiatal életkor ellenére a migráns csoportokban magas a házások aránya (60 százalék), de a házastársak negyede (még) nem él a befogadó országban. A bevándorlók közel 60 százalékának még nincs gyermeke.

¹¹ Az általános bizalom mértékét a kérdőív közvetlen kérdésére válaszolva az interjúalanyok 11 fokú skálán jelölték. A befogadó ország intézményeibe és közszereplőibe vetett bizalom nagyságát egy több kérdésből aggregált index méri. Ennek magas értékei nagyfokú bizalmat, az alacsony értékek bizalmatlanságot jeleznek.

Az első hipotézisünk abból indul ki, hogy a bevándorlók a többségi társadalom tagjaihoz képest erőforráshiánnyal küszködnek, így a bizalom kiemelt jelentőséget kap mint olyan erőforrás, amely a beilleszkedés elengedhetetlen feltétele. Feltételeztük, hogy a bevándorlók erősebb általános és stratégiai bizalmat táplálnak, mint a befogadó ország polgárai. Az I. ábra azonban azt mutatja, hogy a budapesti és milánói migránsok kivételével az emberekbe vetett általános bizalom minden városban a befogadók körében nagyobb, bár az eltérések nem jelentősek. A városok sem igazán különböznek egymástól e tekintetben, mindössze a lyoni őslakosok és a migránsok esetében feltűnő egyfajta bizalmatlanság.¹²

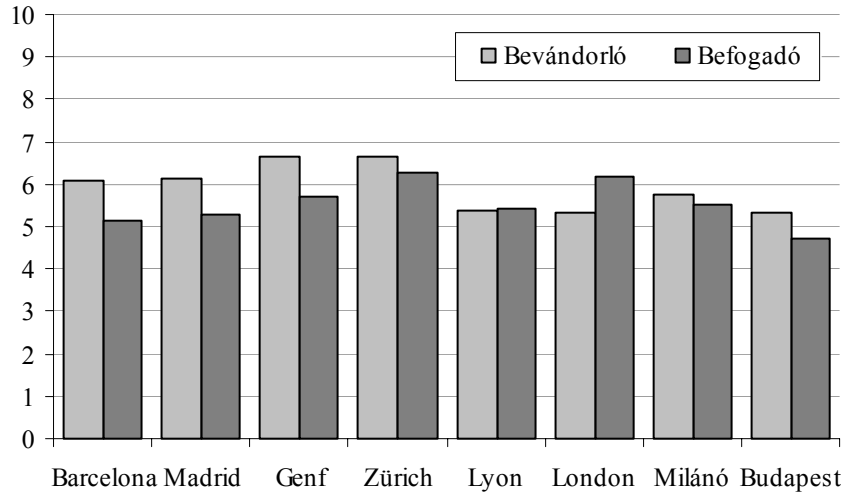


I. A bizalom mértéke a bevándorló és a befogadó csoportokban nagyvárosok szerint (átlagok 11 fokú skálán)

Degree of trust in the migrants and the hosting groups in the studied European cities (means on an 11-point scale)

Más a helyzet az intézményekbe vetett bizalom esetében. Túl azon, hogy mind a nagyvárosok őslakói, mind a migránsok inkább bíznak az intézményekben, mint az emberekben, az is nyilvánvaló, hogy az előbbiekre irányuló bizalom a bevándorlókban erősebb.

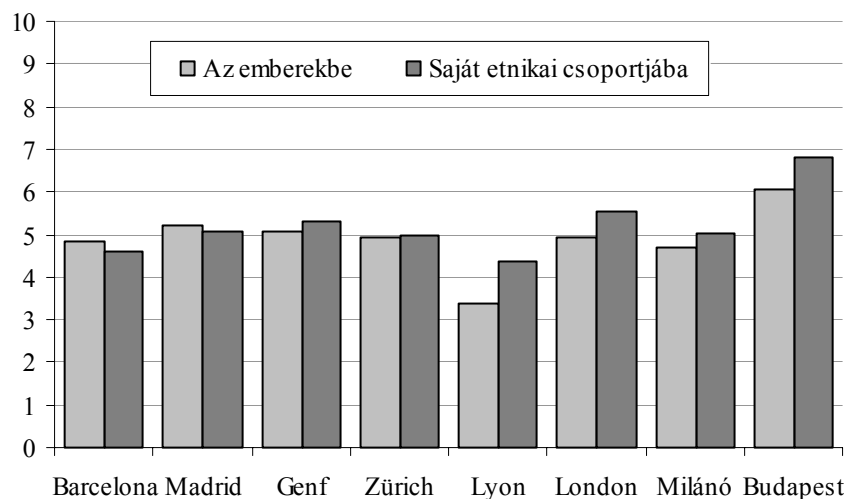
¹² Adataink nagyon hasonlóak a European Social Survey összesített adataihoz, hiszen az Európára jellemző átlagérték 10-es skálán 4,7 volt, a mi mintánkban pedig 4,8. Lásd European Social Survey, 2004.



II. Az intézményekbe vetett bizalom mértéke a bevándorló és a befogadó csoportokban nagyvárosok szerint (átlagok 11 fokú skálán)
Degree of trust in institutions in the migrants and host groups in the selected European cities (means on an 11-point scale)

Úgy tűnik tehát, hogy a migráns létből következő bizonytalanság egyfajta bizalmatlanságot szül az emberi relációkban, ugyanakkor akár a beilleszkedési szándék, akár a befogadó ország iránti elvárások, akár az anyaországbeli viszonyok felerősítik a bevándorlókban a befogadó ország intézményei iránti bizalmat. Ennyiben első hipotézisünket árnyaltabban kell megfogalmaznunk, azaz azt tekinthetjük igazoltnak, hogy a migránsok számára oly fontos bizalmi tőkét az új haza intézményeibe vetett hit táplálja. Ezt a fajta bizalmat nevezi a szakirodalom áthidaló bizalomnak.

Második hipotézisünk szerint a migráns csoportok számára a saját etnikai csoport tagjai jelentik a legfontosabb és legerősebb bizalomforrást. Ez megerősítésül szolgálhat a migrációval foglalkozó szakirodalom azon megállapításához, hogy a migránsok elsődleges támasza a befogadó országban élő saját etnikai diaszpóra (ezt nevezi a szakirodalom megkötő bizalomnak). A saját etnikai csoportba vetett bizalom relatív súlya azonban igencsak eltérő a különböző nagyvárosokban.

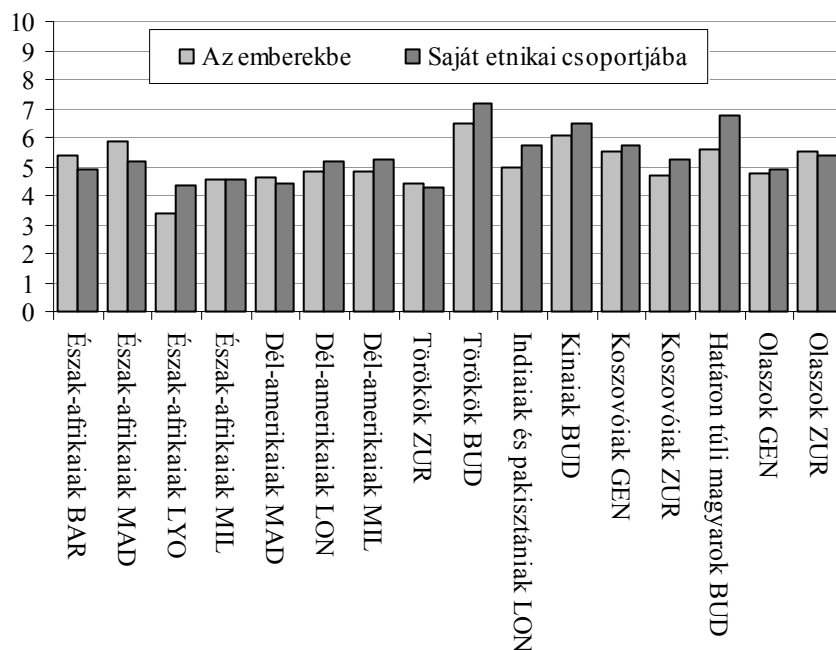


III. A bevándorlóknak általában az emberekbe, valamint a saját etnikai csoportjuk tagjaiba vetett bizalmának mértéke nagyvárosok szerint (átlagok 11 fokú skálán)

Degree of trust of migrants in people in general, in the members of their ethnic group in the studied European cities (means on an 11-point-scale)

Amint azt a III. ábra mutatja, Spanyolország és Svájc nagyvárosaiban az általános és a migráns csoport tagjaiba vetett bizalom nem különbözik egymástól. A többi nagyváros bevándorlói azonban valóban kitüntetett bizalommal tekintenek saját migráns társaikra.

A városok között tapasztalt különbség értelmezéséhez legalább két szempontot kell egymástól megkülönböztetnünk. Az egyik befogadó ország milyenségére, a várost meghatározó kulturális és társadalmi miliőre helyezi a hangsúlyt, míg a másik a migráns kulturális gyökereire és etnikai beágyazottságára utal. Egyszerűbben fogalmazva, arra a kérdésre keressük a választ, hogy a III. ábrán látható különbségek forrása a városok kontextuális hatása vagy a bevándorlók eltérő etnikai háttere. Ehhez egyszerre kell számításba vennünk a vizsgálat terepül szolgáló város és az ott élő etnikai csoport befolyását a bizalom mértékére.



IV. A bevándorlóknak általában az emberekbe, valamint a saját etnikai csoportjuk tagjaiba vetett bizalmának mértéke nagyvárosok és a bevándorlók csoportjai szerint (átlagok 11 fokú skálán)

Degree of trust of migrants in people in general, in the members of their ethnic group in the studied European cities and according to the groups of migrants (means on an 11-point-scale)

A városok kontextuális hatásának és az etnikai komponensnek a szétválasztása a minta szerkezetéből következően nem minden esetben lehetséges. Léteznek ugyanis olyan migráns csoportok, amelyek csak egyetlen város mintájában szerepelnek (például a kínaiak Budapesten), és ezért az ő esetükben a város kontextuális hatása nem vizsgálható. Az olyan migráns csoportokat tekintve viszont, amelyekre nézve ez az összehasonlítás elvégezhető, a saját etnikai csoport iránti bizalom alapvetően a várostól látszik függeni, és kevésbé az etnikai csoport sajátosságaitól.¹³ A városok hatása azonban korántsem egységes. Az észak-afrikai bevándorlók Barcelonában és Madridban kevésbé bíznak a saját csoportjuk tagjaiban, mint a befogadó spanyolokban. Lyonban éppen for-

¹³ Abban a varianciaanalízis-modellben, amelyben a saját etnikai csoport iránti bizalom mértékét magyarázzuk a befogadó várossal (kontextuális hatás), illetve a bevándorlók etnikai hovatartozásával, a városhatáshoz tartozó eta értéke 0,25, az etnikai hovatartozásé 0,21.

dított a helyzet, ráadásul itt általában véve is alacsonyabb a bizalom foka. Milánóban viszont nincs különbség az olaszok és a saját etnikai csoport tagjai iránt érzett bizalom mértékében. A latin-amerikai migráns csoportok esetében a városok kontextuális hatása elhanyagolható, és a saját csoport, illetve a befogadó társadalom tagjai iránt érzett bizalom mértékében sincs jelentős különbség. A Budapesten élő törökök sokkal bizalomtelibbek, mint a Zürichben élő társaik. Míg Svájcban mind a befogadó, mind a migráns csoport tagjai felé egyforma bizalommal fordulnak, addig Budapesten valamivel jobban bíznak a saját csoport tagjaiban, mint a magyarokban. Indiai-bangladesi migráns csoport csak a londoni mintába került be, így az ő esetükben csak annyit mondhatunk, hogy ők valamivel jobban bíznak a saját csoportjuk tagjaiban, mint az emberekben általában. Ugyanez mondható el a Budapesten élő kínai bevándorlókról is. A Svájcban élő koszovóiak valamivel több bizalommal vannak a saját csoportjuk tagjai, mint a genfi, illetve zürichi polgárok iránt, ám azt is látnunk kell, hogy a Zürichben élő koszovóiak bizalmatlanabbak, mint a Genfben élők. A svájci olaszok a bizalom tekintetében nem tesznek különbséget a befogadó ország polgárai és a saját etnikai csoportjuk között, ők viszont éppen Zürichet érzik barátságosabb helynek. Az etnikai magyarokat nagyfokú bizalom jellemzi, amely erősebb a saját csoportjukat, mint az anyaországbeli magyarokat illetően.

Ha most a IV. ábrát abból a szempontból vizsgáljuk, hogy az emberek iránti általános bizalom miként alakul a különböző városok migráns csoportjainál, megállapíthatjuk, hogy a város kontextuális hatása sokkal erősebb, mint a csoportok etnikai hovatartozásáé.¹⁴ Az emberekbe vetett általános bizalom tükrözi azt is, hogy a befogadó város milyen arcát mutatja a migráns csoport felé. Ebben az értelemben Lyont tekinthetjük a legbarátságatlanabb városnak, míg Budapestet a legbarátságosabbnak. A városok azonban nem viselkednek egyformán a migráns csoportokkal. Így például Zürich barátságatlanabbnak tűnik a törökök, mint az olaszok számára, Madrid ellenségesebb a dél-amerikaiakkal, mint az Észak-Afrikából érkezőkkel.

Az emberekbe vetett általános és a saját etnikai csoport iránti bizalom aszimmetriája Svájc és Spanyolország, illetve Lyon esetében figyelhető meg markánsan. Úgy tűnik, hogy a bevándorlók szemében Spanyolország és Svájc olyan ország, ahol meg lehet bízni az emberekben, és az itt élő bevándorlók nem szorúlnak rá arra, hogy az esetleges bizalomdeficitjüket a saját csoport iránt érzett felfokozott bizalommal kompenzálják. Sőt, az utóbbival szemben inkább bizalmatlanok. Lyonban éppen fordított a helyzet: az ott élő észak-afrikaiakat általános bizalmatlanság jellemzi, amit a saját csoportba vetett felfokozott bizalommal próbálnak egyensúlyozni.

Ezek az eredmények azt jelzik, hogy a bizalmi tőkének lehet szerepe a bevándorlók integrációs stratégiáiban, hiszen az általános bizalom magas foka

¹⁴ A varianciaanalízis-modellben a város kontextuális hatását 0,26-os, az etnikai hovatartozásé 0,17-es eta jelzi.

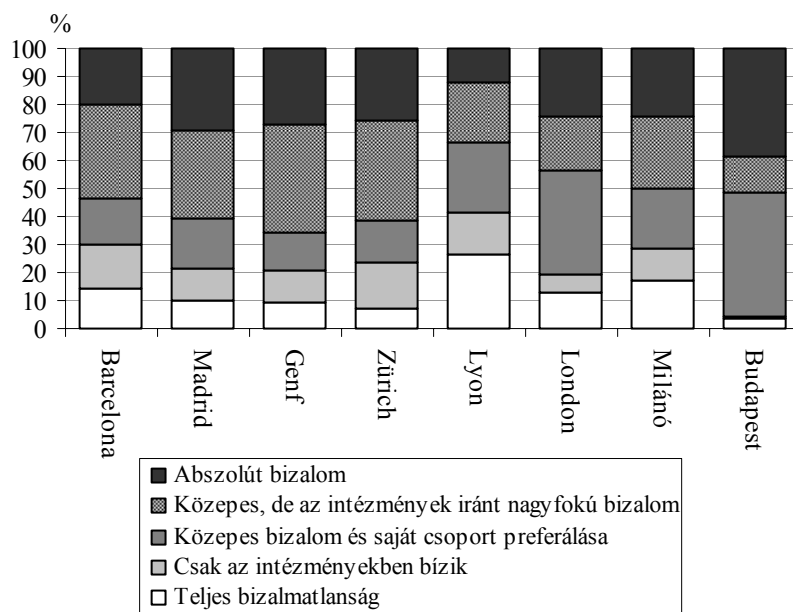
beilleszkedő, integratív törekvést generál, míg a saját csoportba vetett kizárólagos bizalom inkább (ön)szegregációs aspirációt feltételez. A kép azonban meglehetősen vegyes, hiszen mind a saját csoportba vetett, mind az emberek iránt érzett általános bizalom mértéke a bevándorlók migrációs történetétől, kulturális háttérétől és a befogadó város mikroklímájától függően változik.

A migránsok rendelkeznek bizalmi tőkével, jóllehet az etnikai hovatartozásuktól és a befogadó társadalomtól függően eltérő mértékben. Felmerülhet a kérdés, hogy elkülöníthetők-e markáns csoportok a szerint, hogy a bevándorló csoportok bizalma inkább a befogadó országokra, saját etnikai csoportjukra vagy általában az emberekre irányul. Ezeket a típusokat klaszterelemzés segítségével kerestük meg. A bizalmi tőke öt jellegzetes alakzata jeleníthető meg – a teljes bizalmatlanságtól az abszolút bizalomig.

*2. A bizalmi tőke alakzatai, klaszterközpontok és gyakorisági megoszlás
Forms of trust capital, clustercenters and frequency*

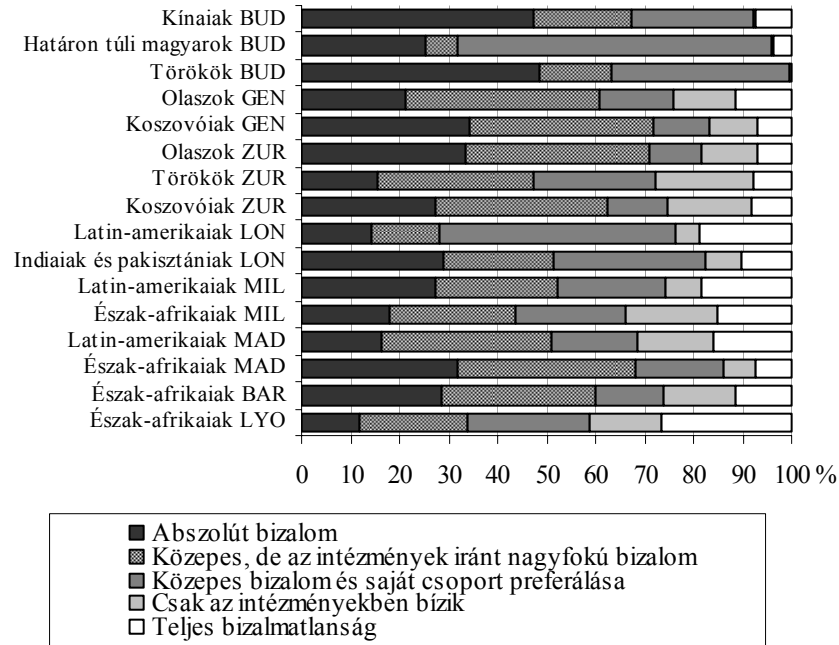
A bizalom változatai	Az emberekbe vetett általános bizalom	A saját etnikai csoport tagjai iránt érzett bizalom	Az intézményekbe vetett bizalom	A típusba tartozás gyakorisága
Teljes bizalmatlanság	1,7	2,1	3,7	12,8
Csak az intézményekben bízunk	1,2	1,3	6,9	10,8
Közepes bizalom és a saját csoport preferálása	4,7	6,1	4,4	24,1
Közepes bizalom, de az intézmények iránt nagyfokú	5,5	4,8	7,0	27,1
Abszolút bizalom	7,6	8,0	6,9	25,2

A 2. táblázat tanúsága szerint a migránsok mintegy 13 százaléka abszolút bizalmatlansággal jellemezhető, azaz sem a saját csoport tagjaiban, sem az intézményekben, sem általában az emberekben nem bíznak. A bevándorlók egytizede nem bízunk sem általában az emberekben, sem saját csoportjának tagjaiban, viszont a befogadó ország intézményei iránt nagyfokú bizalmat mutat. Közepes mértékű bizalommal jellemezhető két csoport is (arányuk egynegyed-egynegyed körüli), de míg az egyik inkább a saját etnikai csoportját preferálja, addig a másik inkább az intézményeket. Végül az utolsó, 25 százalékos arányt képviselő csoportra nagymértékű általános bizalom jellemző.



V. A bizalmi tőke alakzatai a különféle városokban, százalék
Forms of trust capital in the studied cities (percentages)

A kutatásban szereplő városok között igen nagy különbségek tapasztalhatók a bizalmi tőke tekintetében (lásd V. ábra). Ezek közül a leglényegesebbek a következők: a Lyonban élő migránsok rendkívül bizalmatlanok, míg a Budapesten élőkre éppen az ellenkezője, nagyfokú bizalom jellemző. A Budapesten élő migránsok között viszont egyáltalán nem fordul elő az a típus, amelyik kizárólag az intézményekben bízunk, és Londonban is meglehetősen ritka. A Londonban és Budapesten élő migránsok között gyakrabban fordulnak elő azok, akik a közepes mértékű bizalmak mellett a saját csoportjukat preferálják. A spanyol és a svájci városokban élő migránsok viszont a közepes mértékű bizalom mellett kitüntetett mértékben bíznak az intézményekben.



VI. A bizalmi tőke alakzatai a különféle városokban, bevándorló csoportok szerint, százalék

Forms of trust capital in different cities according to the groups of migrants (percentages)

A VI. ábrából kiolvasható, hogy az egyes városokon belül mennyire térnek el egymástól a különböző migráns csoportok bizalmi tőkéjének alakzatai, és néhány esetben az is, hogy az egyes migráns csoportokra milyen bizalomtípus jellemző attól függően, hogy melyik városban telepedtek le. Madridban az észak-afrikaiak bizalommal telibbek, mint a Latin-Amerikából érkező bevándorlók, de ez utóbbi csoportnál gyakrabban fordul elő, hogy az általános bizalmatlanság mellett az intézményeket bizalmukkal tüntetik ki. De mielőtt arra gondolnánk, hogy a bevándorlók kulturális háttéréből következő attitűdöket értünk tetten, vegyük észre, hogy Milánóra éppen a fordított helyzet a jellemző: a latin-amerikaiak bizalomtelibbek az észak-afrikaiaknál, és az észak-afrikaiak között többen vannak azok, akik csak az intézményekben bíznak. A befogadó városok mikroklimája egészen biztosan hatással van arra, hogy a migránsok inkább az intézmények vagy inkább az emberek felé fordulnak bizalommal,

illetve hogy saját csoportjuk tagjait mennyire preferálják ebben a tekintetben. Ezt illusztrálja az észak-afrikaiak helyzete Barcelonában és Madridban.

A városok eltérő mikroklímáját viszont nagymértékben befolyásolja a befogadó ország bevándorlókkal kapcsolatos politikája és népességének az egyes bevándorló csoportokkal kapcsolatos – sokszor igen eltérő – előítéletei. Ezt jól illusztrálja az észak-afrikaiak és a törökök példája. Az észak-afrikaiak Lyonban rendkívül bizalmatlanok, és ez mindenképpen összefügg az arabok franciaországi helyzetével; Olaszországban valamivel kedvezőbb a kép; Spanyolországban a legjobb az észak-afrikaiak közérzete. Ami a törökök helyzetét illeti, a Zürichben élők sokkal bizalmatlanabbak, mint a budapestiek, és ez arra utal, hogy a törökök Magyarországon otthonosabban érzik magukat. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Zürichben a koszovóiak és a törökök között szinte semmi különbség nem tapasztalható. Ebből arra gondolhatunk, hogy a két csoport eltérő történelmi-kulturális múltja eliminálódik abban az egyöntetű fogadtatásban, amelyben Svájc a bevándorlókat részesíti. Ez a magyarázat annál is valószínűbb, mivel Genfben és Zürichben a koszovóiak a bizalmi tőke szinte teljesen azonos típusaival jellemezhetők. A dolgot persze bonyolítja a Svájcban élő olaszok helyzete. Az olasz bevándorlók kulturális háttere és történelmi jelenlétük minden bizonnyal más bánásmódot eredményez, aminek következtében az olaszok bizalomtelibbek, mint a többi bevándorló csoport. Ám az olaszok esetében a városok között mutatható ki bizonyos különbség, amennyiben a Genfben élők valamivel bizalmatlanabbak. Visszakanyarodva a Svájcban, illetve a Budapesten élő törökök bizalmi tőkájének típusaihoz, azt mindenképpen látnunk kell, hogy a törökök jó magyarországi közérzete unikálisnak tekinthető, hiszen mind a kínaiakat, mind az etnikai magyarokat erős bizalmatlanság jellemzi Magyarországon.

A bizalmi tőke típusaira is érvényes a bizalom mértékére tett megállapításunk: megoszlásuk nemcsak az etnikai háttértől, hanem a befogadó ország migrációs politikájától, illetve a befogadó városok miliójától is függ.

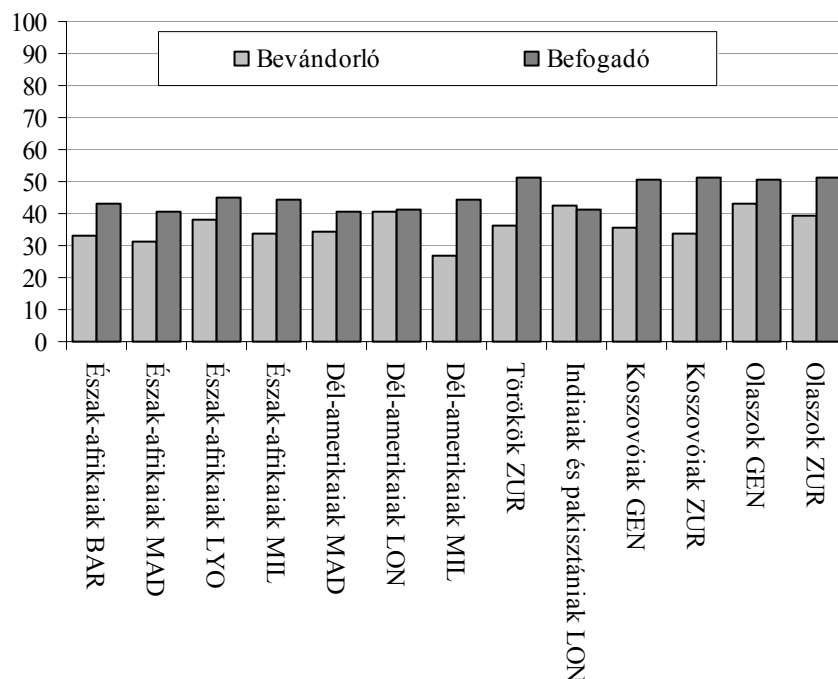
A bizalom és az integráció viszonyának komplex modellje

Miután megismerkedtünk a bizalmi tőke típusaival és a bizalom városonként és etnikai csoportonként eltérő mértékével, térjünk vissza eredeti kérdésfeltevésünkre, nevezetesen arra, hogy a bizalom miként befolyásolja a migráció sikerét. A kérdés összetett, és számos elméleti és módszertani problémát is felvet. Ezek közül a legkézenfekvőbb az, hogy miként definiáljuk a siker fogalmát. Mivel a nemzetközi összehasonlító kutatás nem erre összpontosított, előzetesen rögzíteni kell, hogy a sikert – bármit jelentsen is elméletileg – a

kutatásban egyetlen kérdés operacionalizálta:¹⁵ a bevándorló foglalkozása és az ebből származtatható presztízs, ami meglehetősen szegényesnek tűnik a bevándorlók objektív helyzetének jellemzésére.¹⁶ Mindazonáltal a befogadók és a bevándorlók foglalkozási presztízsének összehasonlítása alkalmas annak kimutatására, hogy a bevándorlók a befogadó ország társadalmi hierarchiájának perifériáján helyezkednek-e el, vagy ellenkezőleg, integrálódtak ebbe a hierarchiába.

¹⁵ A nemzetközi kutatásban az egyes országok kérdőívei kötelező és szabadon választható kérdéseket is tartalmaztak. A kötelezően feltett kérdések között valóban csak a foglalkozási presztízs tekinthető a sikeresség mérőszámának. A szabadon választható kérdések között a magyar kutatásban szerepelt még számos változó (például a szubjektív státus a kibocsátó és befogadó országban, a Magyarországon való végleges letelepedés vagy továbbvándorlás preferálása stb.), ám ezek a kérdések nem csak nem identikusak, de nem is adnak lehetőséget egységes mérőszámok kidolgozására.

¹⁶ Kézenfekvőnek tűnhetne, hogy a siker operacionalizálása során ne pusztán a foglalkozási presztízst, hanem az iskolázottságot is figyelembe vegyük. Ez azonban a migránsok esetében két okból sem magától értetődő. Az egyik ok az, hogy a bevándorlók iskolázottsága és a foglalkozási presztízse sokkal lazábban függ össze egymással, mint a befogadó népesség esetében. Ez abból fakad, hogy a bevándorlónak nyelvi, munkavállalási, a végzettség honosítási nehézségeiből következően sokszor a képzettségénél alacsonyabb minőségű munkát kell vállalnia. Másfelől az iskolai végzettség általában korábban, nem a befogadó országban szerzett tőke. Ennyiben tehát nem kapcsolható az integráció sikerességéhez. (Azt, hogy a legmagasabb iskolai végzettségét a szülőhazájában vagy a befogadó országban szerezte-e a vizsgálat alanya, a kutatás adataiból nem lehetett eldönteni.)



VII. A migránsok és a befogadó népesség foglalkozási presztízse,
Treiman-féle presztízsz-pontszám átlagai¹⁷

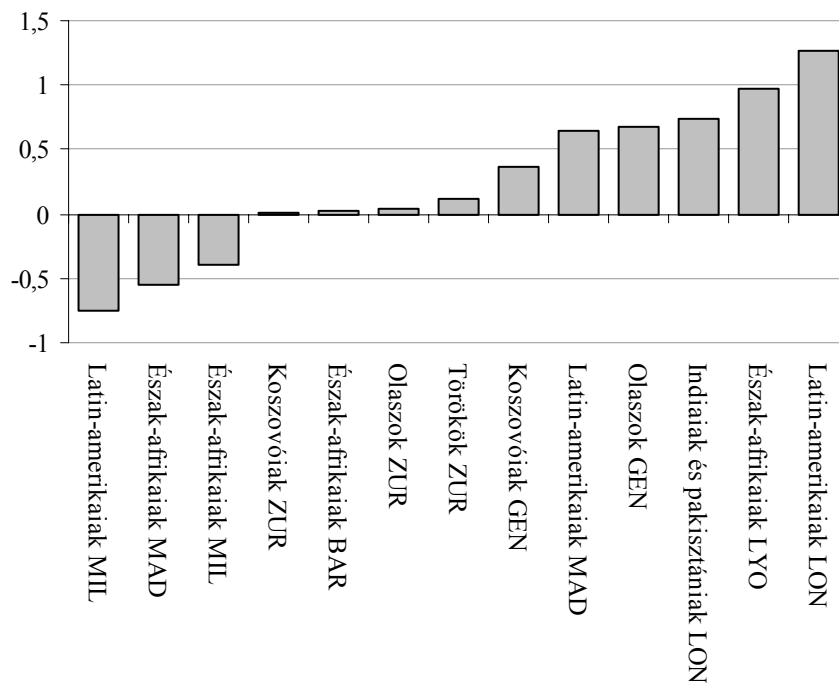
Job prestige of migrants and host population (means of Treiman prestige scale)

A vizsgálati terepen egységesen érvényes, hogy a bevándorlók átlagosan alacsonyabb presztízszű foglalkozásokat űznek. A Londonban élő dél-amerikai bevándorlók esetében mondhatjuk azt, hogy ez a különbség elhanyagolható, Svájcban viszont az olaszok kivételével a bevándorlók kifejezetten a foglalkozási hierarchia alján helyezkednek el. Némi meglepetéssel tapasztaltuk, hogy a Lyonban élő arabok, akik bizalmatlanságukkal tűntek ki, foglalkozási presztízsz tekintetében nem sokkal maradnak el a befogadó népségtől. Ez nem utolsósorban annak tudható be, hogy a legelégedetlenebb és ennek következtében a

¹⁷ A magyarországi kutatásban szereplő migráns csoportok tagjai közül – sajátos helyzetükből következően – nagyon keveseknek van főfoglalkozású munkahelye (a kínaiak kereskedéssel, vendéglátással foglalkozó cégekben dolgoznak, zömmel nem bejelentett családtagként, a törökök a szürkegazdaságba kapcsolódnak be, a határon túliak többsége pedig fiatal és még tanul). Így a foglalkozási presztízsz csak a minta kevesebb mint 5 százaléka esetében áll rendelkezésre. Ennek megfelelően a magyar mintára az elemzésünk nem terjed ki.

legbizalmasabb arab fiatalok munkanélküliek, így – foglalkozási presztízszük nem lévén – ebben az összehasonlításban nem szerepelhetnek.

Megközelítésünk szerint a foglalkozási presztízsz és az ebből következő egzisztenciális sikeresség csak egyik eleme a társadalmi integrációnak. A kutatásban rendelkezésre álló adatokból az integráció mérőszámának tekintettük azt is, hogy első vagy másodgenerációs bevándorlóról van-e szó, hogy az első generációs bevándorló életének mekkora részét töltötte migráns státuszban, és hogy mennyire sikerült elsajátítania a befogadó ország nyelvét. Ezekből a komponensekből főkomponenselemzés segítségével állítottuk elő az integráltság mérőszámát.¹⁸



VIII. Az integráltság mértéke városok és etnikai csoportok szerint,
főkomponenszór-átlagok
Degree of integration according to cities and ethnic groups
(main component score means)

¹⁸ A főkomponens a változókból rejlő információ 60 százalékát őrizte meg. A létrejött mérőszám nagy értékei azt jelentik, hogy az integráltság foka magas.

A VIII. ábra arról tanúskodik, hogy mind a bevándorlók származásának, mind a város mikroklímájának, esetenként a befogadó országnak is van hatása az integráltság fokára. Úgy tűnik, Olaszországban a bevándorlók – a származásuktól függetlenül – nem képesek integrálódni a társadalomba, míg London alkotja a másik pólust, ahol ez mind a koronagyarmatokról, mind a Latin-Amerikából származó bevándorlóknak sikerült. A városok mikroklímájának hatását jól példázza, hogy az észak-afrikaiak Madridban sokkal kevésbé tudtak integrálódni, mint Barcelonában, vagy hogy az olaszok sokkal integráltabbak Genfben, mint Zürichben. Az etnikai hovatartozásból származó hatást illusztrálja, hogy Madridban az araboknak kevésbé, a dél-amerikaiaknak inkább sikerült az integráció.

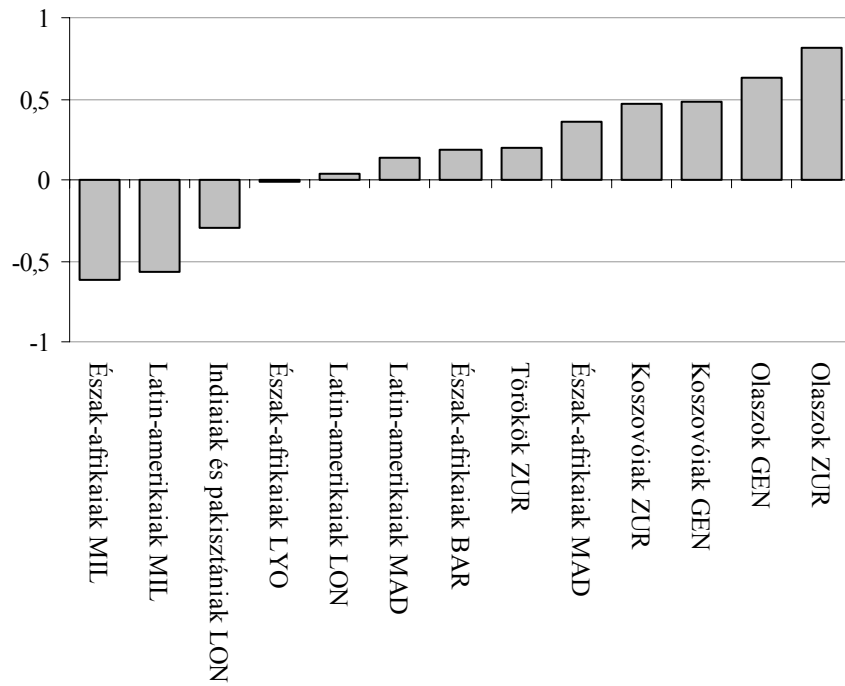
Eddig az integráltságot strukturális értelemben tárgyaltuk, azaz azt vizsgáltuk, hogy milyen objektív paraméterekkel ragadható meg a bevándorló beilleszkedése a befogadó országba. Az integrációnak azonban szubjektív mozzanata is van, ami azt jelzi, hogy a bevándorlók mennyire érzik magukat új hazájuk tagjának, azaz milyen a kötődésük,¹⁹ szembesültek-e őket sújtó diszkriminációval,²⁰ illetve mennyire tartják nehéznek a bevándorlósorsot.²¹ E három mutatószámból aggregált főkomponens²² mutatja, hogy a bevándorlók mennyire érzik magukat otthonosan a befogadó országban.

¹⁹ A befogadó ország iránti kötődést a kutatás két kérdéssel mérte: az ország lakosaihoz, illetve a befogadó városhoz való kötődéssel. A befogadó országhoz való kötődés mérőszáma ezek egyszerű aggregációja.

²⁰ A diszkriminációérzetet egyszerű igen–nem kérdéssel mérte a kutatás.

²¹ Ez a mutató 4 kérdés aggregátuma: mennyire nehéz a tartózkodási engedély, illetve az állampolgárság megszerzése, mennyire nehéz a családot áthozni a befogadó országba, illetve mennyire nehéz munkát találni. A mutatószám alacsony értékei a bevándorlósors nagyon nehéz, magas értékei pedig a beilleszkedés könnyű voltát jelzik.

²² A főkomponens magas értékei arra utalnak, hogy a migráns csoport tagjai otthonosan érzik magukat az adott városban.



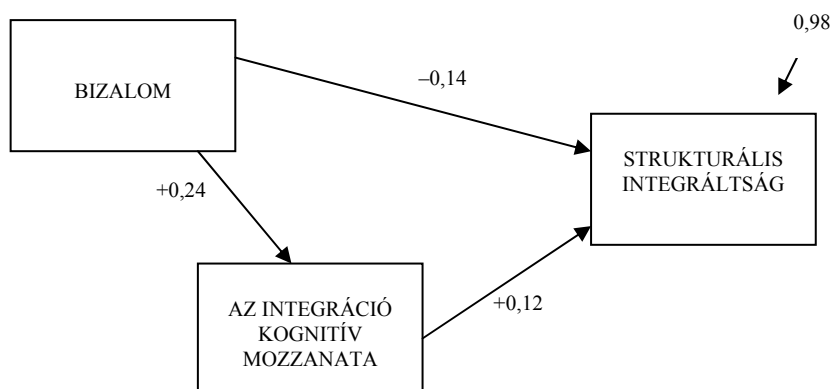
IX. Az integráció kognitív mozzanata városok és etnikai csoportok szerint, főkomponensszór-átlagok
Cognitive phase of integration according to cities and ethnic groups
(main component score means)

Az integráltság szubjektív mozzanatában legerősebben a befogadó országok közötti különbség érvényesül, a városok közötti, illetve a városokon belüli etnikai különbségek sokkal kisebbek. Legkevésbé Olaszországban, leginkább Svájcban érzik elfogadottnak magukat a bevándorlók. Ha összevetjük a

VIII. és a XI. ábrát, azt is láthatjuk, hogy a strukturális és kognitív integráltság mértéke igencsak különböző. Míg az előbbi tekintetében London tűnik a legbefogadóbbnak, addig az utóbbi szerint Svájc került az élre. Olaszország viszont mind a strukturális, mind a kognitív integráltság tekintetében kedvezőtlen helynek számít. A Lyonra jellemző rossz hangulat ezen az ábrán is megmutatkozik: hiába tekinthetők a munkával rendelkező bevándorlók objektíve integráltnak, a kognitív komponensről inkább rossz közérzet jellemzi őket.

Mindezek ismeretében megkonstruálhatjuk a bevezetőben említett modellt, tisztázandó, hogy a bizalom mennyire képes tőkeként működni a sikeres integrálódás érdekében. Ennek során csak az emberekbe vetett általános és a befogadó ország intézményei iránt érzett bizalommal operálunk. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy a saját migráncsoport tagjaiba vetett bizalom inkább a szegregálódást, mintsem az integrálódást segíti elő.²³

Egy útmodell segítségével azt mutatjuk meg, hogy a bizalmi tőke mennyire segíti az integrálódást, és a bizalmi tőke működéséhez mennyire van szükség az integráltság kognitív mozzanatára.



*X. A bizalom és az integráltság útmodellje
Model of trust and integration*

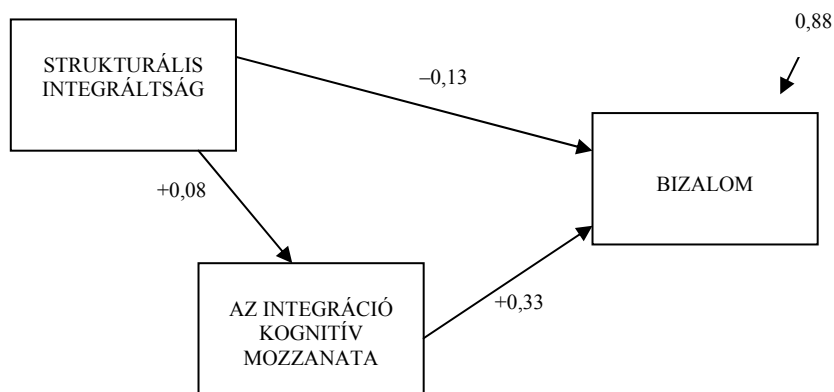
Mielőtt az ábrát értelmeznénk, utalunk az elméleti bevezetőben leírtakra, ahol a bizalmat tőkeként definiáltuk, amelynek fontos szerepe van a migráció sikerében. Útmodellünk ennek az előfeltevésnek egyértelműen ellentmond. A bizalom kifejezetten gátja a bevándorlók strukturális integrációjának, hiszen a

²³ Adataink szerint a saját csoportba vetett bizalom kifejezetten gyengíti az integráció kognitív mozzanatait és ezen keresztül a strukturális integrációt.

bizalomtól a strukturális integráltság felé vezető úthoz negatív előjelű együttthato tartozik. Igaz ugyan, hogy ha a bizalom az integrációhoz fűződő pozitív kognitív mozzanatokkal párosul, akkor ez már segíti a sikeres integrációt. Ez a közvetett pozitív hatás azonban nem írja felül azt az empirikus tapasztalatot, hogy a migránsok esetében az emberek és a befogadó ország intézményei iránt érzett bizalmatlanság erősíti az integráció mértékét.

Érdeemes megnéznünk azt is, hogy a befogadó városok tősgyökeres lakosai esetében is a bizalmatlanság jelenti-e a siker biztosítékát.²⁴ Azt tapasztaltuk, hogy rájuk nézve a bizalom és a státus között pozitív korreláció áll fenn,²⁵ tehát a bizalom valóban tőkeként funkcionál. Ha pedig ez így van, akkor arra kell gyanakodnunk, hogy a migráns státusban kell keresnünk azt az okot, ami a bizalom és a sikeres integráció sajátos, várakozásainkkal éppen ellentétes viszonyát magyarázza.

Azt feltételezzük, hogy a bizalom a migránsok esetében nem ok, hanem következmény. Ennek a feltételezésnek a bemutatására olyan útmodellt állítottunk fel, amelyben a bizalom mértékét próbáltuk magyarázni a kognitív és strukturális integráltság fokával. Ez látható a XI. ábrán.



*XI. Az integráltság és a bizalom útmodellje
Model of integration and trust*

²⁴ A tősgyökeres lakosok esetében a strukturális integráltság mutatószáma nyilvánvalóan nem értelmezhető. Rájuk nézve a foglalkozás presztízséből és az iskolázottság fokából hoztuk létre a státus mérőszámát, és ezt tekintjük az integráció mérőszámának.

²⁵ A tősgyökeres lakosok esetében a bizalom +0,14-es erősségű bétával befolyásolja a státust.

Az első, amit meg kell állapítanunk, hogy az integráltság sokkal inkább képes a bizalom mértékét magyarázni, mint ahogy azt fordított esetben tapasztaltuk. Igaz, hogy a strukturális értelemben jobban integrált bevándorlókra a bizalmatlanság jellemző, de akik elégedettek a bevándorlóssal, nagyfokú bizalmat éreznek. Mindebből arra következtetünk, hogy a bevándorlók esetében a bizalom nem tekinthető tőkének, hanem éppen úgy egy érzület, mint az integráltság pozitív megítélése, és ennyiben a migráns léttel való megbékélést vagy elégedettséget fejezi ki. (Az az ellenérv, hogy a kutatásban használt mérési módszer nem alkalmas a jelenség valódi megragadására, azért nem állja meg a helyét, mert az ugyanígy mért bizalom a befogadók esetében pozitív hatással volt a státusra, tehát náluk a bizalom tőkeként funkcionált.) A strukturális integráció és a bizalom között fennálló negatív viszony, ha áttételesen is, de a migránsok kiszolgáltatottságára utal. Úgy gondoljuk, hogy a társadalom perifériájára szorult, az alacsony presztízsű foglalkozásokat betöltő bevándorlók alávetettségükben kényszerülnek arra, hogy nagyobb bizalommal tekintsenek az emberekre és a befogadó ország intézményeire. Akik pedig sikeresebbek, azok a megélt problémáik és nehézségeik fényében sokkal több fenntartással szemlélik az ország intézményeit és az őslakosokat általában. Az a harmonikus, ám ritkán tapasztalt helyzet (lásd a VIII. és a IX. ábrát), amikor a strukturális integráció kognitív értelemben is sikeres, a bizalom erősödését eredményezi.

Összefoglalás

A bizalom, amit egy migráns a befogadó ország polgárai és intézményei iránt érez, az egyéni élettörténet, a sajátos személyiségjegyek, a szülőföld eltérő kulturális hagyományai, valamint a saját migráns csoportnak a célországban elért átlagos pozíciója, elfogadottsága és a befogadó környezet jogi, gazdasági, politikai és társadalomlélektani jellemzői által definiált sokdimenziós térben ragadható meg a maga teljességében. Ennek a térnek a megrajzolása azonban messze túlmutat a nemzetközi empirikus összehasonlító kutatás keretein. Szerény lehetőségeink folytán itt arra szorítkoztunk, hogy a bizalom mértékét a vizsgált országok, városok és bevándorlócsoporthoz viszonyítva mérjük, illetve hogy a bizalom és az integráció összefüggését egy egyszerű modell segítségével mutassuk be. Megnehezítette az összehasonlítást az a tény is, hogy a kutatás különféle országok, városok és a nagyon különböző etnikai háttérrel érkező migráns csoportok terében vizsgálta a bizalom erősségét és az integrációban betöltött szerepét.

Az eredményeink mindenképpen igazolják, hogy a bizalom a bevándorlók esetében fontos szerepet játszik a letelepedésben és a befogadó országba való beilleszkedésben. Ennek jele talán az a tény is, hogy az intézmények iránti bizalom a migráns csoportokban erősebb, mint a törzsökös lakosság körében.

A saját csoport iránt érzett bizalomra viszont úgy kell tekintünk, mint a migráns létből származó érzelmi és identitásbeli deficitek kiegyensúlyozására alkalmas „eszközre”, amely arra szolgál, hogy megvalósuljon a migráció eredetileg kitűzött célja és a beilleszkedés sikeres legyen.

Tanulmányunk elméleti bevezetőjében a bizalmat olyan tőkeként vélelmeztük, amely az erőforrásokban szegény bevándorlókat segíti a sikeres integrációban. Adataink azonban azt sejtetik, hogy a bizalom és az integráció összefüggése nem ilyen egyszerű. Maga a migráció – eltekintve azoktól az esetektől, amikor valaki kényszerből hagyja el a szülőhazáját – már önmagában is feltételezi, hogy az érintett személy reménykedve tekint a jövőbe, bízik akciója sikerében, hogy a befogadó ország intézményei segítségére lesznek a beilleszkedésben, és általában bízik az emberek jóakaratában. De az érkezés pillanatában a felfokozott bizalomhoz tökéletes integrálatlanság társul. Ezt tükrözi a modellünk, amely azt jelezte, hogy a nagymértékű bizalom kismértékű integráltsággal párosul. Ahogy azonban múlik az idő, az esetek nagy részében a bevándorlók többé-kevésbé integrálódnak, és ezzel párhuzamosan veszítenek azokból az illúziókból, amikkel érkeztek, ez pedig a bizalom gyengülését hozza magával. Arra is fény derült azonban, hogy ha a beilleszkedés módja és mértéke elégedettséggel tölti el a bevándorlókat, akkor ezen a kognitív szűrőn keresztül a bizalom a siker megerősítéséül szolgáló érzületté válik. Ahogy láttuk, a befogadók körében a bizalom olyan tőkeként működik, ami növeli a társadalmi érvényesülés esélyét. A bevándorlók esetében viszont az integráció tölti el a bevándorlókat bizalommal, de csak akkor, ha ezt az integrációt maga a migráns is sikeresnek érzi.

Tanulmányunkból talán nehéz volt nyomon követni azokat a finom különbségeket, amelyeket a migránsok kulturális-etnikai háttere, a befogadó országok polgárainak attitűdjei vagy az ország bevándorlási politikájában és az integrációt segítő intézmények működésében mutatkozó eltérések okoztak. Ennek a nagyon komplex összefüggésrendszernek az átlátását szeretnénk végezetül megkönnyíteni egy olyan kontextuális modell bemutatásával, amelyben a bizalom és integráció összefüggését úgy vizsgáljuk, hogy közben figyelembe vesszük azt is, hogy a befogadó városokra mennyire jellemző az általános jólét (mekkora az egy főre jutó GDP) és mennyire multikulturális a közösség (mekkora a migránsok aránya). A jobb módú városokban sokkal nagyobb az esély a bevándorlók sikeres integrációjára, ehhez azonban – feltehetően a relatív depriváció következtében – egyfajta elégedetlenség és bizalmatlanság társul. Ennek jele, hogy az itt élő migránsok integrációjukat egyáltalán nem érzik sikeresnek, kevésbé bíznak az ország intézményeiben és cseppet sem jóhiszeműek a befogadó ország polgáraival szemben. Az etnikailag sokszínű városokban viszont otthonosabban érzik magukat a bevándorlók, és ez nem csak abban nyilvánul meg, hogy bizalommal tekintenek az emberekre és az intézményekre, de abban is, hogy sokkal sikeresebb a beilleszkedésük, és ezt maguk is így érzik.

Úgy tűnik tehát, hogy a bevándorlók számára a sikeres integrációt a jómódú és etnikailag sokszínű városok ígérik. A gazdagabb városok a bevándorlókat is magasabb életszínvonal eléréséhez segítik, de ha mindennapjaikban csak a törzsökös lakosokhoz tudják viszonyítani a helyzetüket, akkor bizalmatlanokká válnak és elégedetlenek lesznek. Ha viszont ezekben a városokban sokféle bevándorló él, akkor a viszonyítási csoportot a magukhoz hasonlóakban keresik, és az elért – akár szerényebb – pozíció is elégedettséggel és bizalommal tölti el őket.

IRODALOM

- Bourdieu, P. (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage Publications, London, Beverly Hills..
- Coleman, J. (1989): *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Cook, K. S. (szerk.) (2001): *Trust in Society*. Russell Sage Foundation, New York.
- Csepeli, Gy. – Örkény, A. – Székelyi, M. – Barna, I. (2006): „Sikervakság: Szociálpszichológiai akadályok a piacgazdasághoz vezető úton Kelet-Európában” In: Kornai, J. – Rothstein, B. – Rose-Ackeman, S. (szerk.): *Tisztesség és bizalom a poszt-szocialista átmenet fényében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 227–256.
- Elster, J. (1989): *The Cement of Society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- European Social Survey* (2004): <http://ess.nsd.uib.no/>
- Festinger, L. (1957): *A Theory of Cognitive Dissonance*. Row, Peterson, Evanston.
- Gambetta, D. (ed.) (1988): *Trust: Making and Breaking of Cooperative Relationships*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Hardin, R. (2002): *Trust and Trustworthiness*. Russell Sage Foundation, New York.
- Kornai, J. – Rothstein, B. – Rose-Ackeman, S. (szerk.) (2004): *Creating Social Trust in Post-Socialist Transition*, Palgrave Macmillan, New York.
- Misztral, B. A. (1996): *Trust in Modern Society*. Polity Press, Cambridge.
- Nee, V. – Sanders, J. (2001): „Trust in Ethnic Ties: Social Capital and Immigrants”, In: Cook, K. S. (ed.): *Trust in Society*. Russell Sage Foundation, New York.
- Örkény, A. – Székelyi, M. – Várhalmi, Z. (2008): *European Commission FP6. Priority 7. Multicultural Democracy and Immigrants' Social Capital in Europe: Participation, Organisational Networks, and Public Policies at the Local Level (LOCALMULTIDEM)*. Country Report, Hungary. Kézirat.
- Tóth, I. Gy. (szerk.) (2005): *Kockázat, bizalom és részvétel a magyar gazdaságban és társadalomban*. TARKI, Budapest.
- Uslaner, E. M. (2002): *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge University Press, Cambridge.

Tárgyszavak:

Nemzetközi vándorlás
Bevándorló diaszpórák
Városi migráns csoportok
Társadalmi integráció
Társadalmi tőke
Általános és intézményi bizalom

ROLE OF TRUST IN SUCCESSFUL SOCIAL INTEGRATION OF MIGRANTS

Abstract

Trust, which a migrant feels towards the host country's population and institutions, can be described fully in a multidimensional space defined by individual life stories, specific personality features, different cultural traditions of the home country as well as the attained social position of the migrating group in the host country, state of being accepted, furthermore by the legal, economic, political and social psychological characteristics of the host environment.

Migration itself – not considering the cases when someone leaves his/her country due to pressure – suggests that the migrating individual perceives the future with anticipation, hopes for the success of his/her act, that the institutions of the host country will help in integration and that locals will be benevolent. However, at the moment of arrival exaggerated hope is combined with complete lack of integration. With time, migrants integrate to a lesser or bigger degree, and parallel they loose their illusions maintained since their arrival. Therefore, their trust is weakened. It has also been discovered that if the immigrants are satisfied with the way and degree of their own integration, then through this cognitive filter trust becomes a reinforcing emotion of success. These results are based on the international comparative study financed by FP7 LOCALMULTIDEM. Immigrants of eight European cities participated in the research.